

A M B A S A D A
RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ
NA UKRAINIE
WYDZIAŁ EKONOMICZNY
01034 Kijów, ul. Jarosławiw Wał 12
tel: (044) 230.07.71, 230.07.78, fax: (044) 270.63.36

Wybrane aspekty polityki społeczno-gospodarczej na Ukrainie

Sytuacja gospodarcza.

Ukraina jest jednym z państw, które najsilniej odczuły skutki obecnego kryzysu gospodarczego na świecie. Wynikało to m.in. a) z bardzo dużego uzależnienia ukraińskiej gospodarki od światowej koniunktury – eksport stanowił blisko 50% PKB, w niektórych branżach, w tym w czołowej gałęzi ukraińskiego przemysłu, metalurgii, na eksport kierowane było nawet 80% produkcji; ponadto ze względu na dominację surowców i towarów nisko przetworzonych ukraiński eksport jest bardzo wrażliwy na zmiany cen; b) niskiego stopnia rozwoju i słabości systemu bankowego – sektor bankowy jest niedokapitalizowany i rozdrobiony; szybki wzrost gospodarczy w ostatnich latach powodował również jeszcze szybszy wzrost popytu na kredyty, który banki ochoczo realizowały, stosując nieadekwatne zabezpieczenia, finansowanie tej akcji kredytowej realizując w oparciu o kredyty zagraniczne; efektem był z jednej strony dynamiczny wzrost portfela trudnych, nieobsługiwanych kredytów (głównie walutowych, na co wpłynęła jednoczesna, znaczna deprecjacja hrywny), z drugiej zaś wzrost zadłużenia zagranicznego i trudna sytuacja finansowa samych banków; c) braku reform strukturalnych i wieloletnich zaniedbań w sferze ekonomicznej – gospodarka Ukrainy rozwijała się w oparciu o istniejący i niemodernizowany potencjał, swoją konkurencyjność opierając na niskich (choć szybko rosnących) kosztach pracy i energii.

W 2008 r. PKB Ukrainy wzrósł jeszcze o 2,1%, ale przy spadku w IV kwartale o 8%. W I kwartale 2009 r. PKB Ukrainy obniżył się o 20,3% w stosunku do analogicznego okresu roku poprzedniego i był to najwyższy spadek spośród wszystkich państw europejskich. Wstępne dane za II kwartał mówią o spadku PKB o 18%. Spadek produkcji przemysłowej w pierwszym półroczu przekraczał 30%, w budownictwie sięgał 55%, w transporcie – 30%, w handlu hurtowym – 25%, w eksporcie towarów – 45%, w imporcie przekraczał 50%. Jedynie w produkcji rolnej odnotowano po siedmiu miesiącach br. wzrost o 3,8%.

Szacuje się, że w całym 2009 r. gospodarka Ukrainy skurczy się o 13% do 15%. Głównym „programem antykryzysowym” realizowanym przez ukraiński rząd jest program współpracy kredytowej z MFW, w ramach którego Ukraina uzyskała kredyt stabilizacyjny w wysokości 16,4 mld USD (do połowy września Ukraina otrzymała trzy transze tego kredytu w łącznej wysokości 10,5 mld USD). Warunkiem otrzymywania kolejnych transz kredytu jest wypełnianie przez Ukrainę zaleceń MFW (traktowanych przez obie strony w sposób dość elastyczny) w zakresie polityki monetarnej, nadzoru bankowego, polityki budżetowej, fiskalnej itp.

Tabela 1. Podstawowe wskaźniki makroekonomiczne

Wskaźniki	2005	2006	2007	2008
PKB (mld UAH)	441.452	544.153	720.731	949.864
PKB (mld USD)	87.416	107.753	142.719	123.359
PKB na 1 mieszkańca (UAH)	9.372	11.630	15.496	20.534
PKB na 1 mieszkańca (USD)	1.856	2.303	3.069	2.667
Zmiana PKB, %	2,7	7,3	7,9	2,1
Inflacja (grudzień do grudnia), %	10,3	11,6	16,6	22,3
Deficyt skonsolidowanego budżetu (% PKB)	-1,8	-0,7	-1,1	-1,5
Dług publiczny i gwarantowany (% PKB)	17,7	14,8	12,4	20,0
Kurs walutowy UAH/USD	5,05	5,05	5,05	7,7

Źródła: Państwowy Komitet Statystyki Ukrainy, Ministerstwo Finansów, obliczenia własne

Siła robocza, zatrudnienie, bezrobocie. Liczba oficjalnie zarejestrowanych bezrobotnych, która szczytowo poziom osiągnęła w lutym 2009 r. (906 tys. osób, czyli 3,2%), stopniowo obniża się i na koniec lipca wynosiła 606,9 tys. osób (czyli 2,2% społeczeństwa w wieku produkcyjnym). 56% z tej liczby stanowiły kobiety, 63% mieszkańcy miast. Co dziesiąty zarejestrowany bezrobotny pozostawał bez pracy dłużej niż 1 rok (wg Międzynarodowej Organizacji Pracy w 2008 r. prawie 29% bezrobotnych na Ukrainie w 2008 r. pozostawało bez pracy dłużej niż 1 rok).

Tabela 2. Poziom oficjalnie rejestrowanego bezrobocia na Ukrainie w 2009 r.

	Liczba zarejestrowanych bezrobotnych			Średnia wielkość zasiłku (UAH/miesiąc)
	tys. osób		% społeczeństwa w wieku produkcyjnym	
	Łącznie	w tym: otrzymujących zasiłek dla bezrobotnych		
Styczeń	900,6	670,9	3,2	604,42
Luty	906,1	657,2	3,2	610,44
Marzec	879,0	627,4	3,1	604,16
Kwiecień	808,8	579,3	2,9	612,22
Maj	736,3	544,7	2,6	619,68
Czerwiec	658,5	500,7	2,4	622,44
Lipiec	606,9	483,4	2,2	632,10
Sierpień	569,6	456,5	2,0	645,45

Źródło: Państwowy Komitet Statystyki Ukrainy

Oficjalne dane nie odzwierciedlają jednak w pełni sytuacji na rynku pracy: wzrost zatrudnienia sezonowego nakłada się na sytuacyjne opanowanie wzrostu bezrobocia poprzez przymusowe bezpłatne urlopy, skracany wymiar pracy i obniżkę płac. Oficjalne dane PKSU mówią o 350 tys. osób jakie w lipcu br. pozostawały na urloпах z inicjatywy pracodawcy oraz prawie 1,1 miliona osób, które z takich samych przyczyn pracowały w niepełnym wymiarze.

Tabela 3. Rynek pracy na Ukrainie w latach 2006-2009

	2006	2007	2008	I kw 2009
Siła robocza (w tys.)	20545,9	20606,2	20675,7	20316,7
Zatrudnieni (w tys.)	19032,2	19189,5	19251,7	18222,7
Bezrobotni (w tys.) wg metodologii MOP	1513,7	1416,7	1424,0	2094,0
w tym, zarejestrowani w Państwowej Służbie Zatrudnienia (w tys.)	784,5	673,1	596,0	889,6
Poziom bezrobocia (wg MOP), %	7,4	6,9	6,9	10,3
Poziom rejestrowanego bezrobocia %	2,8	2,4	2,1	3,2
Średnia wysokość zasiłku dla bezrobotnych (na koniec okresu, w UAH)	251,48	339,27	571,07	604,16
Średnie miesięczne wynagrodzenie (w UAH)	1041,0	1351,0	1806,0	1736,0

Źródło: Państwowy Komitet Statystyki Ukrainy

Zasiłki dla bezrobotnych. Najważniejszym aktem prawnym regulującym system ubezpieczeń od utraty pracy jest „Ustawa o obowiązkowym państwowym socjalnym ubezpieczeniu na wypadek bezrobocia”. Składki do Funduszu Obowiązkowych Państwowych Socjalnych Ubezpieczeń na Wypadek Bezrobocia wnoszą obowiązkowo pracodawcy (przy czym część składki ponosi pracodawca a część pracownik). Osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą, artyści, osoby pracujące zagranicą mogą dobrowolnie opłacać składki i wtedy przysługuje im prawo do zasiłku. Fundusz prowadzi odpowiedni rejestr płatników składek. Wielkość składek ubezpieczeniowych na wypadek bezrobocia:

- dla pracodawców – 1,6% sumy kosztów wynagrodzeń pracowników,
- dla pracowników - 0,6% od kwoty wynagrodzenia.
- dla osób dobrowolnie ubezpieczających się od bezrobocia - 2,2% dochodu podlegającego opodatkowaniu.

Składki ubezpieczeniowe stanowiły w 2008 r. 99% wszystkich przychodów Funduszu (ponad 4,7 mld UAH); w ostatnich latach przychody Funduszu (obejmujące jedynie niewielkie dotacje budżetowe rządu 0,1% łącznych przychodów) były wystarczające dla pokrycia jego kosztów funkcjonowania. Na wypłaty zasiłków oraz finansowanie usług dla bezrobotnych przeznaczonych zostało w 2008 r. ponad 3,5 mld UAH. Na początku 2009 r. zarejestrowanych było prawie 1,24 mln płatników składek, ściągальność składek wyniosła w 99,6%.

Zgodnie z ww. ustawą **wysokość zasiłku dla bezrobotnych** – nieubezpieczonych jest równa minimum socjalnemu (określone w oddzielnej ustawie, o której poniżej), a dla ubezpieczonych bezrobotnych jego maksymalna wysokość nie może przekroczyć wartości średniego miesięcznego wynagrodzenia w danym obwodzie. Do I grupy (bezrobotnych nieubezpieczonych) zaliczane są osoby, które na przestrzeni roku przepracowały mniej niż 26 tygodnie. Zasiłek równy minimum socjalnemu otrzymają również ubezpieczeni, którzy zostali zwolnieni z pracy z powodu „systematycznego niewykonywania obowiązków służbowych”, nieuzasadnionej nieobecności w pracy, kradzieży majątku pracodawcy, stawienia się w pracy w stanie upojenia alkoholowego itp. Osoby ubezpieczone to te które zgodnie z ustawą są uznane za bezrobotne, pracowały w pełnym lub niepełnym wymiarze godzin przez co najmniej 26 tygodni na przestrzeni roku i opłacały składki na ubezpieczenie. Wysokość zasiłku dla osób ubezpieczonych zależy od stażu pracy i wielkości wynagrodzenia:

- do 2 lat stażu pracy – 50% wynagrodzenia (od którego odprowadzane były składki na ubezpieczenia),
- od 2 lat do 6 stażu pracy – 55% wynagrodzenia,
- od 6 lat do 10 – 60% wynagrodzenia,
- powyżej 10 lat – 70% wynagrodzenia.

Podstawą do wyliczenia wysokości zasiłku jest wynagrodzenie za 6 miesięcy poprzedzających utratę pracy.

System ma stymulować bezrobotnych do aktywnego poszukiwania pracy. Przez pierwsze 90 dni wypłacane jest 100% przysługującego zasiłku, przez kolejne 90 dni – 80%, następnie – 70%. Łączny okres świadczenia zasiłku dla bezrobotnych nie może przekroczyć 360 dni kalendarzowych w ciągu 2 lat (dla osób nieubezpieczonych – 180 dni). W praktyce przez 360 dni zasiłek mogą pobierać jedynie osoby które straciły pracę w wyniku reorganizacji i którym służby zatrudnienia nie mogą zaoferować odpowiedniej oferty pracy (zgodnej z kwalifikacjami i o równorzędnym wynagrodzeniu). Osobom, które same rozwiązują umowę o pracę (bez podania ważnych przyczyn) zasiłek w wysokości 80% jest wypłacany od 91 dnia od daty rejestracji w centrum zatrudnienia (Państwowej Służbie Zatrudnienia). Od 91 dnia jest także wypłacany zasiłek osobom zwolnionym z pracy z przyczyn dyscyplinarnych. W obu przypadkach zasiłek będzie wypłacany jedynie przez 180 dni. Osobom, z którymi rozwiązano umowy o pracę za porozumieniem stron, zasiłek jest wypłacany w pełnym wymiarze od 8 dnia po zarejestrowaniu ubezpieczonego (maksymalna długość świadczenia – 270 dni). Dla osób w wieku przedemerytalnym (na 2 lata przed nabyciem prawa do emerytury, w przypadku mężczyzn od 58 roku życia, kobiet – od 53 roku) łączny okres świadczenia zasiłku dla bezrobotnych wydłużono do max. 720 dni. Zasiłek może być wypłacony jednorazowo (za cały rok) dla bezrobotnych rozpoczynających działalność gospodarczą (przedsiębiorcy), którym nie można znaleźć zatrudnienia. Warunkiem przyznania zasiłku jest gotowość osoby do udziału w robotach publicznych (w razie odmowy wysokość świadczenia zostaje zmniejszona o połowę na okres 3 miesięcy).

Sytuacja demograficzna i system emerytalny.

Sytuacja demograficzna na Ukrainie stanowi bardzo duże wyzwanie. Od wielu lat systematycznie spada liczba ludności kraju – w szczytowym okresie, na początku 1993 r. na Ukrainie mieszkało ponad 52,2 mln osób, natomiast do końca 2009 r. liczba mieszkańców kraju spadnie najprawdopodobniej poniżej 46 mln. Podstawową przyczyną tej sytuacji jest negatywny przyrost naturalny – np. w latach 1999-2003 umierało rocznie o 350-370 tys. osób więcej niż wynosiła liczba urodzeń. Dodatkowym czynnikiem była także emigracja ludności Ukrainy, szczególnie intensywna w latach 1994-2001 (średni spadek liczby mieszkańców z tytułu ujemnego salda migracji wynosił w tym okresie blisko 150 tys. osób rocznie). Na Ukrainie rodzi się mało dzieci (szczególnie w latach 1999-2002 – poniżej 400 tys. rocznie; w ostatnich latach sytuacja nieco się poprawia), a jednocześnie oczekiwana długość życia w momencie narodzin wynosi w przypadku mężczyzn zaledwie 62,5 roku oraz 74,3 roku dla kobiet.

Tabela 4. Podstawowe dane demograficzne (na koniec roku)

Wskaźnik	2004	2005	2006	2007	2008
Liczba ludności, tys. osób	47 280,8	46 929,5	46 646,0	46 372,7	46 143,7
Liczba urodzeń, tys. osób	427,3	426,1	460,4	472,7	510,6
Liczba zgonów, tys. osób	761,3	782,0	758,1	762,9	754,5
Przyrost naturalny, na 1000 osób	-7,0	-7,6	-6,4	-6,2	-5,3
Dzietność	1,22	1,21	1,31	1,35	1,46
% ludności w wieku 0-14 lat	14,84	14,47	14,22	14,07	14,09
% ludności w wieku powyżej 65 lat	15,94	16,19	16,36	16,25	15,92

Źródło: na podstawie danych Państwowego Komitetu Statystyki Ukrainy

Mimo tak krótkiej oczekiwanej długości życia udział ludności w wieku emerytalnym stopniowo rośnie. O ile w 1966 r. udział tej grupy społeczeństwa stanowił niespełna 16% ogółu ludności, to obecnie zbliża się do 25%, a około roku 2050 sięgnie 35%. Obecnie liczba osób pobierających świadczenia emerytalne wynosi 13,7 mln osób, natomiast liczba osób pracujących będących płatnikami składek emerytalnych sięga 15,2 mln osób. Oznacza to, że już dzisiaj jeden pracujący i płacący składki Ukrainiec ma „na utrzymaniu” ponad 0,9 emeryta. Szacuje się, że w 2050 r. wskaźnik ten wzrośnie do 1,4 emeryta na jednego pracującego. Wydatki emerytalne przekraczają obecnie 15% PKB Ukrainy i należą do najwyższych w całej Europie.

Tabela 5. Podstawowe dane i prognozy demograficzne

Wskaźnik	2007	2025	2050
Liczba ludności (mln)	46,5	41,1	33,2
Liczba ludności w wieku 18-59 lat (mln)	28,5	23,4	16,1
Liczba ludności w wieku 60 i więcej lat (mln)	9,5	10,5	12,0
Siła robocza (mln)	22,4	19,5	14,4
Zatrudnienie (mln)	20,9	18,7	13,9
Osoby pobierające świadczenia emerytalno/rentowe (mln)	13,3	13,8	13,6
Emeryci (z tytułu wieku, mln)	10,6	11,1	11,1
Pozostali emeryci/renciści (mln)	2,7	2,7	2,5
Stosunek liczby emerytów do płatników składek	0,90	1,04	1,39
Oczekiwana długość życia w wieku 60 lat (lat, mężczyźni)	13,7	16,7	19,6
Oczekiwana długość życia w wieku 60 lat (lat, kobiety)	19,1	21,3	23,2

Źródło: Instytut Studiów Demograficznych i Społecznych

Ukraiński system emerytalny nadal bazuje na komponencie solidarnościowym – emerytury finansowane są ze składek osób aktualnie pracujących. Co prawda podjęta w 2003 r. reforma systemu emerytalnego przewidywała wprowadzenie tzw. II poziomu - powszechnego i obowiązkowego systemu „oszczędnościowego” (według zasady odprowadzania części składek na indywidualne konta emerytalne osób ubezpieczonych), jednak do tej pory ta część reformy nie została wcielona w życie. Reforma wprowadziła również III poziom systemu,

tw. niepaństwowe ubezpieczenia emerytalne, jednak do tej pory ich znaczenie jest niewielkie – wg danych na koniec 2008 r. III poziom systemu obejmował niewiele ponad 400 tys. osób, a łączna wartość aktywów zgromadzonych przez niepaństwowe fundusze emerytalne nieznacznie przekraczała 400 mln UAH. Przyczyną tego stanu rzeczy jest m.in. brak zainteresowania III poziomem ze strony pracodawców, niski poziom dochodów społeczeństwa, niski poziom świadomości społeczeństwa i brak właściwych akcji informacyjnych, a także niski stopień rozwoju rynku kapitałowego.

Podstawą obecnego solidarnościowego systemu emerytalnego jest państwowy Fundusz Emerytalny. Głównym źródłem dochodów Funduszu są obowiązkowe składki ubezpieczeniowe w wysokości:

- 33,2% sumy wydatków na fundusz płac – płacone przez pracowników;
- 2% dochodu brutto – potrącanie z wynagrodzenia pracowników.

Do Funduszu kierowana jest także m.in. część wpływów z uproszczonego systemu opodatkowania. W 2008 r. z powyższych źródeł trafiło do Funduszu 101,8 mld UAH. Dodatkowym istotnym źródłem dochodu są środki pochodzące z budżetu państwa – w 2008 r. ich suma wyniosła 41,4 mld UAH. Wydatki Funduszu Emerytalnego w 2008 r. osiągnęły wartość 150,3 mld UAH, czyli 15,8% PKB. Świadczenia emerytalne otrzymało w tym okresie 13,7 mln osób. Należy przy tym zaznaczyć, że pojęcie emerytury (ukr. pensja), jest szersze niż stosowane w Polsce – obejmuje zarówno klasyczne emerytury z tytułu osiągnięcia wieku emerytalnego (na Ukrainie obowiązuje wyjątkowo niski poziom wieku emerytalnego wynoszący 60 lat w przypadku mężczyzn i 55 lat w przypadku kobiet), ale również odpowiednik polskich rent – z tytułu inwalidztwa oraz z tytułu utraty żywiciela rodziny.

Średnia miesięczna wysokość emerytur (i rent) na początku 2009 r. wynosiła 898,4 UAH (około 300 PLN), w tym średnia emerytura (z tytułu wieku) – 942,7 UAH, średnie miesięczne świadczenie z tytułu inwalidztwa 742,7 UAH, natomiast świadczenie z tytułu utraty żywiciela rodziny – 647 UAH. Minimalny miesięczny wymiar emerytury z tytułu wieku wynosi w 2009 r. 498 UAH i jest równy zapisanemu w budżecie minimum socjalnemu dla osób, które utraciły zdolność do pracy.

Obecna formuła systemu emerytalnego, oparta jedynie na filarze solidarnościowym, jest dalece nieefektywna i wymaga od ukraińskich władz ciągłego poszukiwania kompromisu pomiędzy wysokością składki emerytalnej (już dziś bardzo wysokiej), zapewnieniem wysokości świadczeń emerytalnych na poziomie zapewniającym pokrycie co najmniej podstawowych potrzeb socjalnych oraz pomiędzy obciążeniem jakie system ten stanowi dla finansów państwa. Po istotnej podwyżce minimalnych emerytur jaka miała miejsce w 2004 r. liczba osób żyjących poniżej poziomu biedy obniżyła się z prawie 32% do niespełna 8% w 2005 r. Jednocześnie wartość wypłat emerytur wzrosła z 9,2% (średni poziom europejski) do 15,3% PKB. W rezultacie podejmowanych działań udało się zwiększyć wskaźnik stopnia zastąpienia płacy przez emeryturę z 36,5% w styczniu 2004 r. do 49,3% na początku 2008 r. Jednak w ocenie ekspertów, w celu utrzymania stabilności finansowej tego systemu konieczne będzie ponowne zmniejszenie tego wskaźnika do 29,7% w 2015 r., tak aby wartość wypłat emerytur nie przekraczała 11% PKB¹. Wśród działań zaradczych, które obok uruchomienia II poziomu systemu emerytalnego (obowiązkowego oszczędzania na emeryturę), pozwoliłyby na uzdrowienie obecnej sytuacji wymienia się m.in.:

- podniesienie minimalnego wieku emerytalnego (np. obecnie ukraińskie kobiety pracują znacznie krócej i pozostają na emeryturze często dłużej niż w przypadku wielu państw wysokorozwiniętych);

---

¹ „Pension Reform: A Challenge for Ukraine”, UNDP Blue Ribbon Analytical and Advisory Centre, Kyiv, 2008

- podwyższenie minimalnego stażu pracy uprawniającego do otrzymania minimalnego świadczenia emerytalnego (obecnie 5 lat);
- stymulowanie wzrostu liczby osób zatrudnionych, od których płac odprowadzane są składki na ubezpieczenia emerytalne (obecnie liczba osób pracujących, od których wynagrodzeń odprowadzane są składki wynosi jedynie około 70%).

System edukacji

Edukacja przedszkolna. Na Ukrainie funkcjonuje około 15,3 tys. placówek oświaty przedszkolnej (różnych form własności), do których w 2008 r. uczęszczało prawie 1,2 mln dzieci, czyli około 56% wszystkich dzieci w wieku 1-6 lat. Przedszkola państwowe i komunalne są bezpłatne. Uczęszczanie do przedszkola nie jest obowiązkowe jednak państwo podejmuje działania na rzecz zwiększania liczby dzieci objętych tym szczeblem edukacji.

Ogólnokształcące nauczanie powszechne (tzw. średnia szkoła). Od 2001 r. prowadzone jest stopniowe przechodzenie z 10 i 11-letniego do 12-letniego systemu nauczania w szkole średniej. Objęte edukacją według nowego systemu są w niej dzieci i młodzież w wieku od 6 do 18 lat (wcześniej od 7 do 17 lat), przy czym posyłanie do szkoły dzieci sześciolatków nie jest jeszcze obowiązkowe, ale stanowi cel polityki oświatowej państwa. Nauka w szkole średniej jest bezpłatna, choć funkcjonują również prywatne, płatne szkoły. Ukraińska szkoła średnia jest trzystopniowa – obejmuje szkołę I stopnia, początkową (klasy 1-4), szkołę II stopnia, podstawową/zasadniczą (klasy 5-9) oraz szkołę III stopnia, starszą (klasy 10-12). Funkcjonują szkoły obejmujące zarówno jeden, dwa lub wszystkie trzy stopnie nauczania. Po ukończeniu 9 klasy uzyskuje się tzw. bazowe wykształcenie średnie, po którym można kontynuować naukę w szkole technicznej lub zawodowej. W 2008 r. było 546 tys. absolwentów szkół średnich II stopnia. Absolwenci 11, a docelowo 12 klasy, uzyskują tzw. pełne wykształcenie średnie, które uprawnia do podjęcia studiów wyższych – w 2008 r. szkołę III stopnia ukończyło 427 tys. uczniów. Łącznie w 2008 r. nauką w szkole średniej objętych było 4,5 mln uczniów (w latach 90. XX w. liczba ta przekraczała 7 mln, a jeszcze w 2003 r. było ponad 6 mln uczniów). Działalność na Ukrainie prowadzi około 21 tys. szkół średnich.

Szkolnictwo wyższe. System szkolnictwa wyższego Ukrainy obejmuje 4 poziomy akredytacji uczelni: I poziom – uczelnie techniczno-zawodowe, II poziom – technika i college, III i IV poziom – uniwersytety, akademie, instytuty, konserwatoria. Nauka w uczelniach państwowych, w trybie studiów dziennych jest bezpłatna. Naukę w uczelniach I poziomu akredytacji mogą podejmować absolwenci 9 klasy szkoły średniej, posiadający świadectwo bazowego wykształcenia średniego. Nauka w takich szkołach trwa 3 lata. Po jej zakończeniu uzyskuje się tytuł młodszego specjalisty. Naukę w uczelniach II poziomu akredytacji mogą podejmować osoby, które zdobyły pełne wykształcenie średnie, bądź chcą kontynuować naukę, po ukończeniu uczelni I poziomu. Nauka w takiej uczelni trwa 4 lata i po jej zakończeniu uzyskuje się tytuł bakalarza. Tytuł ten można uzyskać również podejmując po uzyskaniu pełnego wykształcenia średniego naukę na uczelni posiadającej III i IV stopień akredytacji – np. na uniwersytecie. Po uzyskaniu tego stopnia naukę można kontynuować w celu uzyskania tytułu specjalisty (po 1 roku nauki) a następnie magistra (po kolejnym 1 roku nauki). W 2008 r. na Ukrainie działało 528 uczelni I i II poziomu akredytacji, w których uczyło się prawie 400 tys. studentów oraz 353 uczelnie III i IV poziomu akredytacji, w których kształciło się 2364 tys. osób. Obie grupy uczelni ukończyło w 2008 r. odpowiednio 120 tys. oraz ponad 500 tys. absolwentów. Warto podkreślić, że zarówno liczba studentów, jak i absolwentów uczelni III i IV poziomu akredytacji dynamicznie rośnie (od początku lat

90. uległa potrojeniu), natomiast liczba osób, które ukończyły szkoły I i II stopnia wyraźnie spada (o blisko połowę).

Świadczenia rodzinne

Zasiłek w okresie ciąży i okresie poporodowym. Przysługuje wszystkim kobietom, które nie są objęte systemem obowiązkowych państwowych ubezpieczeń społecznych i jest analogiczny do świadczeń otrzymywanych przez kobiety objęte takim systemem. Zasiłek wypłacany jest za okres przysługującego urlopu (odpowiednika urlopu macierzyńskiego) w wymiarze 70 dni przed porodem i 56 dni po porodzie (w przypadku urodzenia dwojga lub więcej dzieci, bądź w przypadku komplikacji poporodowych – 70 dni). Zasiłek obliczany jest łącznie (za okres odpowiednio 126 bądź 140 dni) i wypłacany w pełnej wysokości, niezależnie od tego ile faktycznie dni urlopu kobieta wykorzystała przed porodem. Zasiłek wypłacany jest w wysokości 100% dotychczasowego dochodu kobiety, ale nie mniej niż 25% minimum socjalnego dla osób zdolnych do pracy (wynoszącego w 2009 r. 669 UAH, czyli około 220 PLN) w wymiarze miesięcznym.

Zasiłek z tytułu narodzin dziecka. Jest to jeden z podstawowych instrumentów stosowanych przez ukraińskie państwo w celu stymulowania poprawy sytuacji demograficznej kraju – wzrostu liczby urodzeń, promowania wielodzietnego modelu rodziny. Zasiłek ten wynosi:

- przy urodzeniu pierwszego dziecka – 12240 UAH, czyli około 4000 PLN (pierwsza wypłata w wysokości 4800 UAH (1600 PLN) następuje w momencie urodzenia dziecka, a pozostała kwota jest wypłacana w okresie kolejnych 12 miesięcy – po 620 UAH, około 200 PLN, miesięcznie);
- przy urodzeniu drugiego dziecka – 25000 UAH, co stanowi równowartość około 8300 PLN (pierwsza wypłata wynosi 4840 UAH, a kolejne po 840 UAH są przekazywane przez okres 24 miesięcy);
- przy urodzeniu trzeciego i kolejnych dzieci – 50000 UAH, czyli około 16600 PLN (w momencie narodzin dziecka wypłacane jest 5000 UAH, a następnie w okresie 36 miesięcy po 1250 UAH).

Wypłata powyższego zasiłku przysługuje jednemu z rodziców bądź opiekunowi dziecka.

Zasiłek na opiekę nad dzieckiem do osiągnięcia wieku trzech lat. Po zakończeniu urlopu związanego z okresem ciąży i okresem poporodowym kobieta może wystąpić o urlop w celu opieki nad dzieckiem do czasu osiągnięcia przez nie wieku trzech lat. Urlop taki może częściowo lub w całości wykorzystywać także ojciec, babcia bądź dziadek dziecka lub inny krewny, który faktycznie sprawuje opiekę nad dzieckiem. Z tytułu opieki nad dzieckiem w tym okresie przysługuje zasiłek w wysokości różnicy pomiędzy minimum socjalnym dla osoby zdolnej do pracy (669 UAH, równowartość 223 PLN), a średnim miesięcznym dochodem rodziny w przeliczeniu na jedną osobę w okresie ostatnich 6 miesięcy, ale nie mniej niż 130 UAH (około 40 PLN).

Zasiłek na dziecko dla samotnych matek. Przysługuje rodzicom samotnie wychowującym dzieci, w tym osobom, które powtórnie wstąpiły w związek małżeński i posiadają dzieci z poprzedniego małżeństwa. Przysługuje również wdowom i wdowcom samotnie wychowującym dzieci, ale tylko wtedy jeśli nie otrzymują innej formy zasiłku z tytułu śmierci żywiciela rodziny. Zasiłek ten jest wypłacany w 2009 r. w wysokości od 167 UAH (czyli od 55 PLN, jeżeli średni miesięczny dochód w rodzinie na osobę przekracza 50% minimum socjalnego dla dziecka w danym wieku) do maksymalnie 350 UAH (115 PLN; w

sytuacji braku innych dochodów), w zależności od wysokości dochodu w rodzinie na osobę i od wieku dziecka.

Wybrane zagadnienia z zakresu rynku pracy

Poziom wynagrodzeń. Realna średnia płaca na Ukrainie w okresie styczeń-lipiec 2009 r. była niższa o 10,1% niż w analogicznym okresie 2008 r. Średniomiesięczna nominalna płaca za okres styczeń-lipiec 2009 r. wyniosła 1840 UAH. Najwyższe średnie wynagrodzenia otrzymywali zatrudnieni w Kijowie (średnio 3077 UAH w pierwszych 7 miesiącach br.), najniższe – w obwodzie tarnopolskim (1361 UAH). Zarobki większej części społeczeństwa (52,9%) w czerwcu nie przekroczyły 1500 UAH. Należy podkreślić, iż część wynagrodzeń na Ukrainie pozostaje nierejestrowana, a w dobie kryzysu zjawisko przechodzenia do „szarej strefy” nasila się.

Średnie zarobki w sektorze rolnym wyniosły 1150 UAH, w ochronie zdrowia – 1270 UAH, w budownictwie - 1419 UAH, w oświacie – 1600 UAH, w branży transportowej – 2310 UAH, w sektorze finansowym – prawie 4000 UAH. Średnia płaca w przemyśle wyniosła w okresie styczeń-lipiec br. 2024 UAH (w górnictwie nieznacznie przekroczyła 3000 UAH, a w przemyśle przetwórczym – 1760 UAH). Zadłużenie przedsiębiorstw z tytułu niewypłaconych wynagrodzeń wg stanu na 1 sierpnia br. wynosiło 1,56 mld UAH. Dotyczyło to 422 tys. pracowników działających przedsiębiorstw (średnie zadłużenie na 1 pracownika – 2232 UAH).

Tabela 6. Średnia płaca na Ukrainie (w UAH) w poszczególnych miesiącach 2009 r.

	styczeń	luty	marzec	kwiecień	maj	czerwiec	lipiec
Ukraina ogółem	1665	1723	1818	1845	1851	1980	2008
m. Kijów	2794	2864	3101	3147	3066	3283	3320
obwód tarnopolski	1207	1267	1313	1339	1382	1535	1512

Źródło: Państwowy Komitet Statystyki Ukrainy

W strukturze źródeł dochodów gospodarstw domowych w 2008 r. wynagrodzenia z tytułu pracy, działalności przedsiębiorczej lub samozatrudnienia stanowiły niespełna 55%, emerytury, stypendia, świadczenia socjalne – ponad 24%, dochody z własnego gospodarstwa rolnego – ponad 7%, inne źródła (w tym wsparcie krewnych) – 14%.

Płaca minimalna – jej wysokość jest ustalona ustawowo (corocznie w ustawie budżetowej).

Tabela 7. Zmiany poziomu płacy minimalnej na Ukrainie w latach 2008-2009.

od 01.12.2009	669 UAH
od 01.10.2009	650 UAH
od 01.07.2009	630 UAH
od 01.04.2009	625 UAH
od 01.01.2009	605 UAH
od 01.12.2008	605 UAH
od 01.10.2008	545 UAH
od 01.04.2008	525 UAH
od 01.01.2008	515 UAH

Źródło: Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej Ukrainy

Przed rozpoczęciem prac nad budżetem Gabinet Ministrów Ukrainy ustala a parlament zatwierdza poziom **minimum socjalnego**. Minimum socjalne dla osób zdolnych do pracy na Ukrainie w 2009 r. to 669 UAH i taki poziom z dniem 1.12.2009 ma osiągnąć płaca minimalna. Wg statystyk PKSU w czerwcu br. 12,2% pracowników otrzymywało wynagrodzenie poniżej tej kwoty. Dla osób, które utraciły zdolność do pracy wysokość minimum socjalnego określono w 2009 r. na poziomie 498 UAH, dla dzieci w wieku do lat 6 – 557 UAH, dla dzieci i młodzieży w wieku 6-18 lat – 701 UAH. W 2008 r. minimum socjalne na 1 osobę wynosiło 626 UAH (wg statystyk PKSU 18% społeczeństwa w ub. r. miało dochody na 1 członka rodziny poniżej tej wartości). Natomiast wg Państwowej Akademii Nauk Ukrainy poziom biedy w tym kraju w ub. r. wyniósł 27%, co oznacza, że 12,1 mln osób (4,1 mln gospodarstw domowych) żyło za mniej niż 778 UAH.

Czas pracy. Kodeks pracy przewiduje podział na trzy podstawowe rodzaje czasu pracy: 1) normalny czas pracy, 2) skrócony czas pracy (pracownikowi przysługuje pełne wynagrodzenie), 3) niepełny czas pracy (w niepełnym wymiarze godzin, zapłata jest odpowiednio niższa). Normalny czas pracy pracowników nie może przekraczać 40 godzin tygodniowo (Art. 50 kodeksu pracy). Norma ta nie może być zwiększona w drodze umów zbiorowych lub umowy o pracę, układy zbiorowe mogą natomiast ustanawiać niższy wymiar normalnego czasu pracy. Zapisy o skróconym czasie pracy dotyczą m.in. pracowników w wieku 16-18 lat, zatrudnionych w pracy o szkodliwych warunkach, inwalidów (dla tych grup czas pracy wynosi 36 godzin tygodniowo) oraz nauczycieli i uczniów. Sześciogodzinny dzień pracy obowiązuje np. w górnictwie i przy pracach podziemnych. Niepełny czas pracy ma zastosowanie jeśli w wyniku dobrowolnego porozumienia między pracodawcą i pracownikiem zapisano odpowiednie klauzule w umowie o pracę. Prawo do jednostronnego ustalania niepełnego czasu pracy (pracodawca musi się zgodzić) przysługuje m.in. kobietom w ciąży i sprawującym opiekę nad inwalidą w rodzinie. Ponadto istnieje pojęcie nienormatywnego czasu pracy – ten specjalny reżim pracy dotyczy wydzielonych w układzie zbiorowym kategorii pracowników np. kierowników przedsiębiorstw (czas ich pracy nie podlega rejestrowaniu, wykonują pracę ponad normatywny czas pracy bez dodatkowego wynagrodzenia ale z prawem do dodatkowego urlopu).

Związki zawodowe. Największą organizacją zrzeszającą związki zawodowe jest Federacja Związków Zawodowych Ukrainy (ok. 10 mln członków). FZZU będąca kontynuatorem sowieckich związków zawodowych dysponuje również znacznym majątkiem (budynki, sanatoria), zasadniczym źródłem finansowania pozostałych związków zawodowych są składki członkowskie. Drugą dużą organizacją jest Konfederacja Wolnych Związków Zawodowych Ukrainy (uważana za niezależną nie tylko z uwagi na nazwę, liczy ok. 300 tys. członków), kolejną – Państwowa Konfederacja Związków Zawodowych Ukrainy. W Ministerstwie Sprawiedliwości zarejestrowano ponad 100 ogólnoukraińskich związków zawodowych i stowarzyszeń. Związki zawodowe są w dużym stopniu powiązane i uzależnione od ugrupowań politycznych i wielkiego biznesu.

***

Opracowanie: Paweł Gębski, Artur Tarasewicz, Wydział Ekonomiczny, współpraca: Aleksandra Hnatiuk, Wydział Nauki i Oświaty, Ambasada RP w Kijowie

Źródła:

- Ministerstwo Nauki i Oświaty Ukrainy, www.mon.gov.ua
- Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej Ukrainy, www.mlsp.gov.ua
- Ministerstwo Ukrainy ds. rodziny, młodzieży i sportu, www.kmu.gov.ua/sport
- Państwowy Komitet Statystyki Ukrainy, www.ukrstat.gov.ua
- Państwowa Służba Zatrudnienia Ukrainy, www.dcz.gov.ua
- „Pension Reform: A Challenge for Ukraine”, UNDP Blue Ribbon Analytical and Advisory Centre, Kyiv, 2008
- Reforma emerytalna na Ukrainie, www.pension.kiev.ua